

مجموعه مقالات نخستین همایش دوسالانه ادبیات کودک و مطالعات کودکی

«ادبیات؛ کودک دیروز، کودک امروز»

به کوشش:
حسین شیخ رضائی

مهر ۱۳۹۵

سرشناسه: همایش دو سالانه ادبیات کودک و مطالعات کودکی

(نخستین: ۱۳۹۵: تهران)

عنوان و نام پدیدآور: مجموعه مقالات نخستین همایش دو سالانه ادبیات کودک و

مطالعات کودکی: ادبیات، کودک دیروز، کودک امروز/

به کوشش حسین شیخ‌رضایی.

مشخصات نشر: تهران: خانه کتاب، ۱۳۹۵.

مشخصات ظاهری: ۴۱۲ ص.: مصور، جدول، نمودار.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۲-۳۵۳-۱

وضاحت فهرست نویسی: فیفا

عنوان دیگر: ادبیات، کودک دیروز، کودک امروز.

موضوع: ادبیات کودکان و نوجوانان -- کنگره‌ها

وضع: Children's literature -- Congresses

شناسه نزوده: شیخ‌رضایی، حسین، ۱۳۵۵ -، گردآورنده

شناسه افزوده: خانه کتاب

رده بندی کنگر: ۱۳۱۲ ۵۸ ۱۰۰۸/۳ PN

رده بندی دیویی: ۸۰۸/۰۶۰

شماره کتابشناسی ملی: ۴۳۳ ۵۸

شورای کتاب کودک
Children's Book Council of Iran

۵۴۰

خانه کتاب

عنوان: مجموعه مقالات نخستین همایش دو سالانه ادبیات کودک و مطالعات کودکی

«ادبیات؛ کودک دیروز، کودک امروز»

به کوشش: حسین شیخ‌رضایی

زیرنظر: شورای کتاب کودک

ناشر: مؤسسه خانه کتاب

نوبت چاپ: اول، مهر ۱۳۹۵

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

بها: ۲۵۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۲۲-۳۵۳-۱

تصویرسازی پوستر همایش و جلد کتاب: پژمان رحیمی‌زاده

صفحه‌آرایی: حسین ناصری

ناظر چاپ: فاطمه بیگدلی

چاپ و صحافی: چاپخانه بوستان کتاب

آدرس: تهران، خیابان انقلاب، بین صبا و فلسطین جنوبی، پلاک ۱۰۸۰، مؤسسه خانه کتاب

تلفن: ۸۸۳۴۲۹۸۵

۷	درآمد / مجید غلامی جلیسه
۹	پیشگفتار / نوش آفرین انصاری
۱۱	مقدمه / حسین شیخ‌رضائی
۱۳	مخاطب آثار تالیفی کیست؟ کودک واقعی یا کودک ساختگی / شکوه حاجی‌نصرالله
۲۳	نظریه‌های خواننده‌محور و بازتاب آن در ادبیات کودکان / علی اصغر ارجی
۳۵	کنکاشی در رویکردهای مختلف به مخاطب ادبیات کودک / رویا یداللهی شاهراه
۴۳	ادبیات؛ کودک دیروز، کودک امروز (آینه‌ایم یا چراغ؟) / صوفیا محمودی و پروانه فخام‌زاده
۵۵	بگو دوچرخه... نگاهی به موضوع مخاطب در ادبیات شفاهی کودکان / جواد رسولی
۶۵	واکاوی «بهان» داستان‌های ترجمه‌شده کودک و نوجوان / نادیا صابری و عنایت‌الله زمانپور
۸۳	گروه‌بندی «سنی» ادبیات کودک و نوجوان: کارآمد یا ناکارآمد؟ / المیرا حسن‌زاده و محمدجواد مهدوی
۹۷	گروه‌بندی «سنی» ادبیات کودک: کارآمد و ناکارآمد؟ / مهدی محمدی، سمانه خویدکی و سکینه فلسفین
	کودکان چه تصویری را از کتاب‌های خود می‌پسندند؟ / محسن حاجی‌زین‌العابدینی، معصومه امیری و اکرم زین‌العابدینی
۱۱۱	بررسی ترجیح دانش‌آموزان پایه سوم ابتدایی در انتخاب کتاب‌های داستانی تصویری / نسترن گرگی و الهه شهنواری
۱۳۳	تصویرسازی قدیسان یا طرح معمایی بر سر کودک؟ / مریم شاه‌ورانی
۱۴۵	نقش کتابداران و مروجان ادبیات کودکان در تدوین افق‌های نو در زمینه نظریه‌های خواندن / نوش آفرین انصاری
۱۵۹	قصه‌گویی و قصه‌سازی برای کودکان زیر دو سال / مریم احمدی، سحر زری، همکاران در بخش قصه‌نویسی و اجرا، نگین شهری، توران ریسی، زهرا سلیمانی، نگین ثابت
۱۷۵	تحلیل وب‌سایت‌های (خواندنی) کودکان و نوجوانان از نظر مؤلفه‌های سانسوری، محتوایی و ظاهری / سکینه فلسفین، زکيه عرب شیبانی و مهدی محمدی
۱۸۹	کودک و کتابخانه دیجیتال / ندا زراعت‌کار، پردیس پرتو و محمدرضا نیازمند
۲۱۷	پژواک صدای کودکان در پژوهش‌های کیفی حوزه ادبیات کودک / یزدان منصوریان
۲۲۹	بازنمایی مفهوم تفکر انتقادی در داستان‌های کودک بر اساس مدل رد / محسن حاجی‌زین‌العابدینی و سمیه نادى راوندی
۲۴۷	تأثیر آموزش کهن ایرانی به شیوه برنامه فلسفه برای کودکان (P4C) بر افزایش مهارت‌های اجتماعی و سبک‌های سالم مقابله‌ای کودکان و مقایسه آن با سبک سنتی آموزش / پروین (ناهد) رثوفی
۲۶۵	مسیرهای تجربه در فرایند مطالعه تأثیرگذار با محوریت خواننده ادبیات کودک / فروغ علی شاه‌رودی
۲۸۵	ادبیات کودک به مثابه ماده خواندنی برای بزرگسالان / هانس-هاینو ایورس، ترجمه سیده الهه موسویان
۳۱۱	بررسی خواننده درون‌متن در چهار داستان برگزیده گروه سنی «الف» براساس نظریه آیدن چمبرز / سوسن پورشهرام و شیدا ریاضی
۳۲۱	

فهرست

- کارتون و کتاب: مطالعه میزان شناخت، علاقه‌مندی و مراجعه کودکان به کتاب پس از مشاهده کارتون‌ها / فاطمه پازوکی و محسن حاجی زین‌العابدینی ۳۳۷
- ادبیات ترجمه و مسئله مخاطب / خدیجه صباغی‌دهگلانی، سید محمدحسین قریشی و کتابون زارعی‌طوسی ۳۶۳
- بررسی تطبیقی مخاطب‌شناسی در داستان‌های طنز ترجمه و تألیف کودک و نوجوان / پرنیان زارع‌پور، الهام چاوشی و پریچهر نسرین‌بی ۳۷۷
- هنگام‌یازی در شعر کودک / فریده داودی‌مقدم و کسری بقائی‌پور ۳۹۱
- بررسی سئو مخاطب در کتاب‌های اقلیت‌های زبانی / ثمنه باغچه‌بان ۴۰۱
- برنامه‌نویسی نخستین همایش دوسالانه ادبیات کودک و مطالعات کودکی ۴۰۷

درآمد

مؤسسه خانه کتاب بنا بر اهداف تعریف شده سازمانی خود تلاش دارد از طریق سازمان دادن به فعالیت‌هایی در حوزه اطلاع‌رسانی و همچنین برگزاری جشنواره‌های فرهنگی و نیز تدارک نشست‌ها و سمینارهایی با موضوع کلی کتاب و کتابخوانی گام‌هایی در راه ارتقای وضعیت نقد و انتشار کتاب در ایران و ترویج فرهنگ کتابخوانی بردارد. در این میان ادبیات کودک از جایگاهی ویژه برخوردار است، چرا که خردمندان امروز ادبیات کودک کتابخوانان، تصمیم‌گیران، مؤلفان و ناشران فردای جامعه خواهند بود و هرگونه تلاشی برای ارتقای ادبیات کودک به شکلی مستقیم به معنای ارتقای کیفیت کتاب و کتابخوانی در سال‌های آینده است. علاوه بر این، برخورداری ادبیاتی با کیفیت برای کودکان از ارکان غنا بخشیدن به زندگی فرهنگی آنان است. در مسیر چنین کوشش‌هایی برای ارتقای کیفیت تولید و انتشار ادبیات کودک یکی از بهترین راهکارها مشارکت‌های فرهنگی و حرفه‌ای میان سازمان‌ها و نهادهای دولتی و مردم‌نهاد است. این نهادها چنان‌چه بتوانند در مسیر هم‌افزایی گام بردارند، کمک یکدیگر بر موانع موجود فائق آیند، خواهند توانست نقشی مهم در ارتقای ادبیات کودک و فرهنگ کتابخوانی ایفا کنند. چنین مشارکتی بی‌شک به نفع دوجانبه و سویی این رابطه و در نهایت به نفع جامعه فرهنگی ایران خواهد بود.

ارتقای ادبیات کودک ممکن نخواهد بود مگر با تکیه بر دانش نظری متخصصان فن و گوش سپردن به تجربیات کسانی که در عمل در خانه تولید و نشر و ترویج کتاب کودک دخیل‌اند. این همان هدفی است که شورای کتاب کودک را به برگزاری همایش‌هایی دوسالانه با موضوع ادبیات کودک و مطالعات کودک تشویق کرده است. در نخستین دوره از این همایش‌ها تأکید بر مسئله شناخت «مخاطب» بوده است، مسئله‌ای که بررسی آن از مهم‌ترین دغدغه‌های مؤسسه خانه کتاب نیز است.

آنچه در این مجموعه منتشر شده حاصل گرد هم آمدن کارشناسان و متخصصان ادبیات کودک است و می‌تواند هم مسائل و موضوعات و دغدغه‌های

آنان را نشان دهد و هم برای محققان علاقه‌مند به بررسی سیر تحول مباحث مربوط به ادبیات کودک در ایران حاوی نکاتی شایسته توجه باشد. امید است انتشار این مجموعه از سوی خانه کتاب گامی در راه رسیدن به هدف مشترک این مؤسسه و شورای کتاب کودک باشد: ارتقای کیفیت ادبیات کودک و در دسترس بودن آن برای تمامی اقشار جامعه.

در اینجا لازم می‌دانم از سرکار خانم نوش‌آفرین انصاری، دبیر شورای کتاب کودک، و دکتر حسین شیخ‌رضائی، دبیر علمی نخستین همایش دوسالانه ادبیات کودک و مطالعات کودکی، و جناب آقای علی بوذری، بابت تدارک و برگزاری نخستین همایش ادبیات کودک و انتشار مجلد حاضر قدردانی نمایم.

مجید غلامی جلیسه

مدیرعامل مؤسسه خانه کتاب

www.ketab.ir

پیش‌گفتار

شورای کتاب کودک (شورا)، از بدو تأسیس در سال ۱۳۴۱ تاکنون کوشیده است با تشکیل جلسات عمومی به شکل‌های گوناگون علاقه‌مندان به رشد فرهنگی کودکان و نوجوانان را گرد هم آورد و به دستاوردهای فکری ملی در این زمینه بیفزاید. شکل این جلسات و مکان تشکیل آنها با توجه به امکانات شورا متنوع بوده و در بیشتر موارد کوشش شده است حاصل صحبت‌ها و گزارش‌ها به صورت چاپ‌شده در اختیار جامعه قرار گیرد. از آن جمله می‌توان به انتخاب و انطباق منابع ادب فارسی برای دویز کتاب‌های کودکان و نوجوانان اثر زنده‌یاد محمدجعفر محبوب اشاره کرد که در سال ۱۳۴۵ به دعوت شورا و به‌عنوان سخنرانی ایراد گردید و سپس چاپ شد.

در نخستین سمینار ملی ادبیات کودک در سال ۱۳۴۲، هیئت‌مدیره شورا از جمع بزرگی از مسئولان، استادان و صاحب‌نظران فرهنگی دعوت کرد تا با موضوع ادبیات کودکان و نوجوانان آشنا شوند و مسائل را از منظر مسئولیت‌های گوناگونی که برعهده داشتند مورد توجه قرار دهند، که این گونه گردهمایی‌های بزرگ دوبار دیگر در سال‌های ۱۳۴۶ و ۱۳۵۲ نیز تشکیل شد. شعر کودک در ایران اثر محمود کیانوش (۱۳۵۲) در سومین همایش ایراد گردید.

در دوره دیگری هیئت‌مدیره کوشید توجه اساتید دانشکده ادبیات دانشگاه تهران را به ضرورت و ارزش بازنویسی و بازآفرینی ادبیات مکتوب و عامیانه فارسی جلب کند. به همین منظور، سمینار بازنویسی را در سال ۱۳۶۴ برگزار کرد که دستاوردهای مهمی برای جامعه فرهنگی دربرداشت، از جمله تأسیس گروه بررسی ادبیات کهن در شورا و تألیف منابع نظری بسیار مفید که برای علاقه‌مندان این حوزه راهگشا بوده و هست.^۱

حدود ۳۵ سال پیش، شورا دریافت که برای افزایش آگاهی گروه‌های بررسی کتاب‌های کودکان و نوجوانان در شورا و همچنین برای کمک به رشد ادبیات کودکان،

۱. برای اطلاعات جامع در مورد این سمینار نگاه کنید به: جمالی، فروغ‌الزمان. «آن روزگار» در آرج‌نامه: علم عاشقی (۱۳۹۳). تهران: نشر کتابدار.

تشکیل دوره بلندمدت آشنایی با ادبیات کودکان در شورا ضرورت دارد. این برنامه تأثیرگذار و ارزشمند نیز با دعوت عمومی از صاحب‌نظران ادبیات آغاز شد تا به مرور زمان استناداتی کارشناس در حوزه ادبیات کودکان و نوجوانان پرورش یابند.

در دهه ۱۳۸۰ با توجه به گسترش مباحث مربوط به نقد و بررسی، بنابر پیشنهاد همکار گرامی جناب آقای مسعود ناصری، چندین مراسم بزرگداشت از جمله برای مولوی، هانس کریستین آندرسن، عباس یمنی شریف و منصوره راعی از سوی شورا برگزار شد. برگزاری این مراسم در تالارها و دیگر قسمت‌های خانه هنرمندان ایران برای آشنایی جامعه با ابعاد گوناگون ادبیات کودکان بسیار مفید بود. نتایج این جلسات نیز در قالب نشریه داخلی شورا و در تیراژ محدود در اختیار علاقه‌مندان قرار گرفت.^۱

با توجه به افزایش علاقه‌مندی جامعه نسبت به ادبیات کودکان و ضرورت شناخت بیشتر زمینه‌ها و آگاهی از ابعاد جهانی این حوزه، همچنین گسترش رشته ادبیات کودک در دانشگاه‌های کشور و انتشار آثار تاریخی و نظری به‌صورت کتاب و مقاله، موضوع تحقیق و پژوهش‌ها و تجربه‌های ایرانی و جهانی به‌شکل رویدادی ملی و دوسالانه با نام کلی «ادبیات کودک و مطالعات کودک» در سال ۱۳۹۲ از سوی همکار ارجمند جناب آقای ناصر حسین شیخ‌رضائی به شورای اجرایی و برنامه‌ریزی ادبیات کودکان پیشنهاد شد. بود تأیید هیئت‌مدیره شورا قرار گرفت. اینک هیئت‌مدیره بسیار خوشوقت است که پس از تشکیل نخستین همایش در سال ۱۳۹۳، بار دیگر کوشش‌های دبیر علمی همایش به ثمر نشسته و با حمایت جناب آقای مجید غلامی جلیسه، مدیر عامل محترم خانه کتاب، و همکار ارجمند جناب آقای علی بوذری مجموعه مقالات نخستین همایش در انتشار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. هیئت‌مدیره شورای کتاب کودک از کلیه همکاران گرامی که در نخستین همایش همراه ما بودند، و به‌ویژه از سرکار خانم طاهره احدتی که ویرایش متن مجموعه مقالات را در مراحل مختلف تا پایان کار بر عهده داشتند، صمیمانه سپاسگزار است و امید دارد این کوشش‌های صادقانه، مخدنه و دایره‌المبانه سال‌ها ادامه یابد و موجب رشد و اعتلای ادبیات کودکان و نوجوانان کشور گردد.

نوش‌آفرین انصاری
دبیر شورای کتاب کودک
خرداد ۱۳۹۵

۱. کلیه فعالیت‌های انتشاراتی شورا از ۱۳۴۲ تا ۱۳۹۳ به مناسبت پنجاه سالگی شورا به شکل ۵ لوح فشرده در سال ۱۳۹۳ از سوی کتابخانه تحقیقاتی شورا منتشر شد.

مقدمه

شورای کتاب کودک سازمانی مردم‌نهاد و با قدمتی بیش از نیم قرن است که در مدت طولانی فعالیت خود، علی‌رغم تمام پستی و بلندی‌هایی که اقتضای فعالیت فرهنگی دراز مدت در محیطی نه چندان باثبات است، توانسته در ارتقای کیفیت ادبیات کودک در ایران مؤثر باشد. آنچه در سازمان شورا مهم است، علاوه بر فعالیت‌ها، نیروی داوطلب که بخشی از وقت خود را صرف فعالیت‌های مدنی، فرهنگی، انسانی می‌کنند، توجه به تنوع، واگرایی و پذیرندگی است. شورای کتاب کودک چه در ساختار اجرایی و اداری خود، چه در فرایند جذب نیروهای داوطلب و چه در داری و ارزش‌گذاری‌های ادبی و هنری خود همواره اصل را به رسمیت شناختن افراد و حلقه‌های گوناگون دانسته و کوشیده است تا حد مقدور با نهادها و مراکز ذی‌ربط، فاصله از تمام اختلاف‌نظرها، ارتباطاتی سازنده داشته باشد.

توجه به همین تنوع و پذیرندگی سبب شد نگارنده در خردادماه ۱۳۹۲ در نامه‌ای به سرکار خانم انصاری، دبیر شورای کتاب کودک، و متعاقب آن به هیئت مدیره شورا پیشنهاد برگزاری گردهمایی‌هایی دوسالانه با محوریت ادبیات کودک و مطالعات کودکی را مطرح کند. هدف اصلی از پیشنهاد چنین گردهمایی‌هایی تأکید بیشتر بر به رسمیت شناختن تنوع و واگرایی در عرصه فرهنگ و وحدت بر سر موضوع بالا بردن کیفیت ادبیات کودک در ایران بود. به همین دلیل، از همان ابتدا نظر بر این بود که چنین گردهمایی‌هایی هم بتواند حیات دانشگاه و دانشجویانی را که در حوزه نظری ادبیات کودک فعال‌اند به خود جلب کند، هم توجه مربیان و معلمان و مروجان و تسهیل‌گران و کتابدارانی را که عملاً با ادبیات کودک درگیرند به خود جلب کند، هم برای نویسندگان و تصویرگران و مترجمان و ناشران سخنی قابل‌عرضه داشته باشد، هم نهادهای مدنی و دولتی فعال در این عرصه را زیر یک سقف گرد آورد و هم در صورت امکانی در تعامل با متخصصان کارشناسانی از دیگر کشورها برگزار شود.

با چنین آرزویی کار برنامه‌ریزی و اجرای نخستین همایش دوسالانه ادبیات کودک و مطالعات کودکی آغاز شد. به دلیل اهمیت موضوع «مخاطب» تصمیم

بر آن شد که نخستین همایش به موضوع شناخت مخاطب ادبیات کودک از زوایا و جنبه‌های گوناگون اختصاص یابد، و به همین دلیل عنوان «ادبیات؛ کودکی دیروز، کودک امروز» برای نخستین همایش انتخاب شد. استقبال از فراخوان همایش و ارسال چکیده برای شرکت در آن بیش از انتظار برگزارکنندگان بود و آنچه در دو روز چهارشنبه ۳۰ مهر و پنج‌شنبه ۱ آبان ۱۳۹۳ در سالن حسینیۀ ارشاد ارائه شد تنها بخش کوچکی از مقالات ارسال‌شده بود. در این برنامه دو روزه نشست‌هایی با محوریت مطالعات کودکی و مخاطب‌شناسی، نقد ادبی، تصویرگری و مسئله مخاطب، کتابخانه و ترویج کتابخوانی، کارکردهای ادبیات، بررسی‌های میدانی و نهایتاً مخاطب در آثار ترجمه‌شده و شعر تشکیل شد. علاوه بر این، دو میزگرد نیز با موضوعات کتاب‌های تصویری برای مخاطب نوجوان و پدیدآورندگان ادبیات کودک و مسئله مخاطب با حضور کارشناسان برگزار گردید. مهمانی از کشور آلمان یکی از سخنرانان اصلی همایش بود و در کنار محل برگزاری همایش نهادهای ادبی آلمان در زمینه ادبیات و حقوق کودک به معرفی فعالیت‌های خود پرداختند. در اتفاق دیگر، دکتر وینسنت وینر، نماینده‌ای از عکس‌های تاریخی مربوط به کودک ایرانی در گذر تاریخ (دوره‌های قاجار و پهلوی) در کنار همایش تشکیل شد، و در کنار همه اینها، کارگاه با موضوعات نوشتن برای صفحۀهای نمایشگر، روش‌های خلاق ترویج خواندن، نوشتن با برای کودکان و برآمدن فانتزی به عنوان یک نوع ادبی جهانی، برای نوجوانان نیز برگزار شد. به این ترتیب، به نظر می‌رسد اهداف اولیه مد نظر همگی برآورده شده‌اند و از این بابت باید مدیون تمامی همکاران، داوطلبان، خبرنگاران، شرکت‌کنندگان و نهادهایی بود که همایشی به این وسعت را در بخش خصوصی با بودجه‌ای ناچیز در قیاس با بودجه همایش‌های دولتی سامان دادند.

اکنون در آستانه برگزاری دومین همایش در سال ۱۳۹۵ با عنوان «ادبیات کودک و ادب‌های خواندن» متن برخی از مقالات عرضه‌شده در نخستین همایش به حمایت و حمایت خانۀ کتاب در اختیار علاقه‌مندان قرار گرفته است. امید است این همایش‌ها شرط برخورداری از تداوم را نیز برآورده سازند، چرا که تلاش‌های فرهنگی بدون تداوم از خصلت انباشت تجربه بی‌بهره خواهد بود و بدون انباشت تجربه هیچ فعالیتی اثرگذاری لازم را نخواهد داشت.

حسین شیخ‌رضائی

دبیر علمی نخستین همایش دوسالانۀ ادبیات کودک و مطالعات کودکی